

Operasexisme

AV KATARINA INGEMARSDOTTER DE BRISIS

Katarina Ingemarsdotter de Brisis er musikkviter med bakgrunn som sanger og sangpedagog. Hun er idag rådgiver i Musikkens Studieforbund og arbeider også som kulturskribent.

Bildet: Jupiter og Calisto av François Boucher, (Pushkin Museum, Moscow)

Alle ill.: [http://en.wikipedia.org/wiki/Callisto_\(mythology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Callisto_(mythology))

I det siste har vi kunnet følge en debatt om opera og sex i svenske medier. Den svenske journalisten Gunilla Brodrej skrev en kritisk anmeldelse i Expressen om oppsettingen av Sjostakovitjs opera Lady MacBeth i Göteborg her forleden. Dette resulterte ikke bare i en debatt om hvordan kvinner og sex fremstilles på operascener i Sverige. Via facebook-siden til forestillingens dramaturg fikk Brodrej også høre at hun trengte et ordentlig "kylskåpsknall".

I forrige uke tok det svenske radioprogrammet Nya Vågen opp saken. Her fikk vi bl.a. høre om den svenske kjønnsforskeren Lisa Lindén som i et prosjekt har sett på opera fra et likestillingsperspektiv. Operaregissør og professor Johanna Garpe poengterte at kunstverden har for få kvinner i stillinger med kunstnerisk ansvar, og at dette er en del av grunnen til at opera fortsatt er en svært mannsdominert bransje. Og den svenske verdenskjente mezzosopranen Malena Ernman beklaget at det har tatt henne over tjue år før hun turde å fortelle om sine erfaringer med overtramp av seksuell karakter.

Hvilke verdier er som ligger til grunn for slike uttalelser som kommer frem i den svenske debatten? Jeg har fulgt debatten og vil her se på opera og kvinneskikkelser på scenen i et historisk perspektiv. Nå er dette en svensk debatt, men som en av debatt deltakerne i det svenske radioprogrammet påpekte,

så gjelder sannsynligvis det samme også i øvrige europeiske operahus. Og vi er alle barn av vår historie og våre myter, i større eller mindre grad.

KJØNNSPERSPEKTIV PÅ SCENEKUNST

Lisa Lindéns forskningsmateriale sier noe om mønstre innenfor scenekunsten som det ikke er så lett å få øye på i første omgang. Lindén kan vise at det forekommer mye vold, og ikke minst seksualisert vold, mot kvinner i forestillingene hun har undersøkt. Kvinneskikkelserne har en tendens til å bli oppdelt i gode og dårlige kvinner, og de dårlige kvinnene blir behandlet tilsvarende dårlig av menneskikkelsene i forestillingene. *"Konstnärliga val blir tydliga och kan inte på samma sätt (bort)förklaras med konstnärens fria, individuella tolkning. När flera uppsättningar visar på liknande upprepningar av ojämlika maktförhållanden berättar det om någonting annat som det är viktigt att våga problematisera."* skriver Lindén i en kommentar i Expressen 10. april i år.

SAMFUNNETS NORMER SPEILET I UNDERHOLDNING

Opera som offentlig underholdning og kunstform så dagens

Jupiter og Juno av Annibale Carracci.

Io og Zeus av Giovanni Ambrogio Figino.

lys i Venezia på 1600-tallet. Det venezianske samfunnet var, sett med moderne øyne, svært konservativt. Dette påvirket både den offentlige debatten og det underholdningstilbud republikken kunne tilby sine innbyggere og tilreisende.

Librettoene som lå til grunn for mange av operaene var som oftest skrevet av mektige venezianske menn. Det var populært å hente inspirasjon til librettoene fra mytologien og fra antikkens fortellinger. Siden opera som underholdningsform ble enormt populært nok så hurtig, ga forfattere av librettoer rikelig anledning til å fremme synspunkter både innen moral og politikk. En viktig debatt for makten i Venezia ser ut til å ha vært den om kvinnelig dyd, og hvorvidt kvinner hadde noen sjel, ja om de i det hele tatt kunne kalles mennesker. Dette kan vi se gjenspeilet i flere operaer fra tiden, som eksempelvis i operaen *La Calisto* fra 1652.

CALISTO

Nymfen Calisto (Faustini/ Cavalli) blir straffet for en voldtekt som guden Jupiter har begått mot henne. Det er Jupiters sjalu kone Juno som straffer nymfen ved å forvandle henne til en bjørn. I våre moderne øyne er det ikke Calisto som har syndet, og hun mener også selv at hun er uskyldig. Calisto er et offer for sin naivitet og skjønnhet, men som vi vet gjør gudene alltid som de selv vil.

Noen av deltakerne i debatten om kvinnens sjel mente at hun var den som kunne få mannen til å tape hodet og bli til et dyr. På operascenen kunne dette både vises og bevises. Ut fra denne tankegangen blir også kvinnens, og Calistos, straff rettfærdig. Det er hun som har lokket ham i fortapelsen med sin skjønnhet. Altså skal hun, og ikke mannen som har forgått seg mot henne, straffes.

I DAG?

Det kan virke uforståelig for oss at operaens kvinneskikkelser på 1600-tallet i den grad ble mistenkeliggjort, og særdeles urettferdig at kvinnen ble straffet for mannens bruk av vold. Men for venezianerne var det en del av virkeligheten. Siden man stadig fant "beviser" for kvinners falskhet, som i mytene som ofte lå til grunn for operalibrettoene, er det ikke rart at dette var en del av den etablerte oppfatningen om kvinner. Hvor langt har vi egentlig kommet i dag forhold til eksemplet fra operaens første århundre?

Johanna Garpe sa i radioprogrammet *Nya Vågen* at hvis kunsten reproducerer konserverende kjønnsroller, da er ikke kunsten fri. Jeg tror at de gamle mytene lever i beste velgående. Selv om vi ikke liker det, er vi fortsatt påvirket av debatter som foregikk for mange hundre år siden. Når trollet popper opp av esken, som i den diskriminerende facebook-kommentaren, må vi ta ut trollet og se på det i fullt dagslys. Bare slik kan vi bli mer bevisste underliggende holdninger. Om vi vet litt mer om hvorfor, kan vi også påvirke og utvikle. Opera som kunstform er kompleks. Den er i de beste tilfeller en skjønn blanding av sang, musikk, lyrikk, drama, dans og scenografi. Kompleksiteten gjør sitt til for at utviklingen innenfor opera skjer langsomt. Kanskje er det derfor vi ofte finner reaksjonære og ufrie, om enn ubevisste, holdninger nettopp i operaverden.

Selv om opera som offentlig underholdningsform er nærmere fire hundre år gammel, bærer ofte librettoene med seg verdier som er flere tusen år gamle. Å forandre diskriminerende holdninger tar tid, og det tar sannsynligvis enda lenger tid enn det vi ønsker.